

Prof. dr inż. Włodzimierz Krukowski patronem roku 2017

Uchwała nr 133 – 2014/2018 Zarządu Głównego SEP z dnia 29 września 2016 r. w sprawie ustanowienia roku 2017 jako Roku Włodzimierza Krukowskiego

W roku 2017 przypada jubileusz 130-lecia urodzin Włodzimierza Krukowskiego (1887-1982), pracownika naukowo-dydaktycznego Politechniki Warszawskiej, wychowawcy młodych kadr elektryków, twórcy szkoły naukowej w zakresie liczników elektrycznych. Włodzimierz Krukowski był czołowym polskim metrologiem, wybitnym specjalistą techniki licznikowej, wzorów i pomiarów.

Zarząd Główny SEP postanawia uczcić Jego pamięć przez ustanowienie roku 2017 Rokiem Włodzimierza Krukowskiego.

Włodzimierz Krukowski
1887-1941

Wczesne lata

Urodził się 19 września 1887 r. w Radomiu jako syn Antoniego – prawnika i Heleny z Chmielewskich, córki urzędnika. Miał młodszą siostrę Zofię. Wobec trudności w uzyskaniu pracy przez ojca, prawnika-Polaka w Kraju Przywiślańskim, rodzina wyemigrowała w okolice Kurska, a po rocznym pobycie – do Narwy w Estonii. Ojciec znalazł tam pracę jako sędzia, a Włodzimierz ukończył gimnazjum humanistyczne, choć miał uzdolnienia do nauk przyrodniczych.

Studia

W 1905 r. rozpoczął studia na wydziale matematyczno-przyrodniczym uniwersytetu w Petersburgu. Zainteresowany studiami technicznymi, w 1906 r. przeniósł się

na politechnikę w Darmstadt (Großherzogliche Technische Hochschule zu Darmstadt), uczelnię o wysokim poziomie elektrotechniki. Studiowało tam też wielu Polaków, m.in. Michał Doliwo-Dobrowolski, Aleksander Rothert, Gabriel Sokolnicki, Stanisław Odrowąż-Wysocki, Mieczysław Pożaryski.

Włodzimierz Krukowski od początku wykazywał uzdolnienia do pracy laboratoryjnej. Wykonał nagrodzoną w konkursie naukowym Politechniki pracę: *Badania możliwości zastosowania wahadła poziomego do określenia średniego ciężaru gatunkowego ziemi* (1908). Po jej zakończeniu otrzymał asystenturę w Państwowym Instytucie Sejsmologicznym Darmstadt-Jugenheim, a następnie w Instytucie Fizycznym Politechniki. Pod koniec studiów wykonał u sławnego prof. Waldemara Petersena pracę: *Właściwości kondensatora cylindrycznego przy wysokim napięciu i różnych stopniach ekscentryczności wewnętrzznego cylindra*

(1912), którą również nagrodzono w konkursie oraz zaliczono mu jako dyplomową. W 1913 r. uzyskał dyplom inżyniera z odznaczeniem.

Włodzimierz Krukowski w okresie studiów

Gmach Wydziału Elektrycznego Politechniki w Darmstadt (drugi od prawej)

W przemysłowym laboratorium liczników elektrycznych

Prof. Petersen polecił zdolnego studenta dr. Juliusowi Adolfowi Möllingerowi, dyrektorowi technicznemu i kierownikowi laboratorium elektrycznego fabryki liczników w Zakładach *Siemens-Schuckert* w Norymberdze, gdzie Krukowski został przyjęty jeszcze przed dyplomem. Dał się szybko poznać jako doskonały konstruktor aparatury precyzyjnej, pomiarowiec oraz organizator. Już w połowie 1914 r., mając zaledwie 26 lat i będąc cudzoziemcem, został zastępcą kierownika wielkiego fabrycznego laboratorium liczników elektrycznych.

Po wybuchu I wojny światowej został aresztowany jako obywatel rosyjski, ale po poręczeniach kolegów z pracy po paru tygodniach zwolniony. Dnia 1 stycznia 1918 r. został kierownikiem laboratorium. Na tym stanowisku pozostawał aż do powrotu do Polski w 1926 r. Lata 1912-1926 były okresem głównego rozwoju Włodzimierza Krukowskiego jako naukowca-metrologa. W grudniu 1918 r. uzyskał doktorat za świetną pracę: *Vorgänge in der Scheibe eines Induktionszählers und der Wechselstrom-kompensator als Hilfsmittel zu deren Erforschung* (Zjawiska w tarczy licznika indukcyjnego i kom-

pensator prądu zmiennego jako środek pomocniczy do ich badania). Egzaminy doktorskie złożył z odznaczeniem. Dyseratacja została opublikowana jako książka w 1920 r. przez wydawnictwo Springer.

W tym czasie zajmował się głównie licznikami energii elektrycznej, osiągając w tej dziedzinie znakomite wyniki. Opracował nowe typy liczników indukcyjnych, elektrolitycznych oraz doskonalił typy istniejące. Zgłosił wtedy 40 wynalazków, uzyskując patenty w Niemczech, Anglii, Danii, Holandii, Szwajcarii, Japonii i na Węgrzech. Jego wynalazki znalazły tam szerokie zastosowanie. Dla przykładu *Siemens* wyprodukował ponad milion liczników elektrolitycznych (dla prądu stałego) o ulepszonej przez Krukowskiego konstrukcji. Wyniki swych prac publikował w formie książek lub artykułów w najpoważniejszych czasopismach elektrotechnicznych: „*Elektrotechnische Zeitschrift*”, „*Archiv für Elektrotechnik*” i „*Siemens Zeitschrift*”.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. wystąpił o obywatelstwo polskie, pozostając nadal na stanowisku kierownika laboratorium fabryki liczników w Norymberdze, ale już jako obywatel polski. Po wojnie laboratorium zostało według jego projektów przebudowane, zmodernizowane i wyposażone w najnowszą, częściowo specjalnie wykonaną aparaturę, zyskując opinię wzorowego.

Zakłady *Siemens* w Norymberdze (1914)

Współpraca z takimi autorytetami, jak W. Petersen i J. A. Möllinger wywarła duży wpływ na rozwój Włodzimierza Krukowskiego. Osobiste kontakty z wybitnymi specjalistami precyzyjnych pomiarów: prof. Helmutem von Keinathem, prof. Georgiem Steinwehrem, (dyrektorem *Physikalisch-Technische Reichsanstalt* – odp. GUM), kierownikiem laboratorium PTR dr. R. Schmidtem oraz znakomite opanowanie techniki pomiarów najwyższej dokładności, wszystko to miało wielkie znaczenie dla dalszej współpracy Krukowskiego z Głównym Urzędem Miar (GUM) oraz jego późniejszej pracy na Politechnice Lwowskiej.

Powrót do Polski

Włodzimierz Krukowski przyjechał do Polski w 1920 r. Spotkał się wtedy z rodzicami i siostrą, którzy właśnie powrócili do kraju i zamieszkali w Warszawie. W 1920 r. nawiązał

owocną, trwającą do 1939 r., współpracę z GUM w Warszawie i został jego doradcą naukowym. Pomógł w organizacji laboratoriów i ich nowoczesnemu wyposażeniu oraz ustaleniu zakresu ich działania. Brał udział w powstałej w 1923 r. przy GUM komisji elektrycznej opiniującej przepisy o miernikach elektrycznych i narzędziach mierniczych zgłaszanych do legalizacji.

W 1926 r. przeniósł się do Warszawy na stanowisko kierownika biura technicznego Polskich Zakładów *Siemensa*, pozostając doradcą w sprawach naukowo-organizacyjnych fabryki w Norymberdze. Było to stanowisko gorsze od poprzedniego i mniej odpowiadające jego kwalifikacjom, ale przeważała chęć powrotu do kraju. Nowa praca nie odpowiadała zamiarom Krukowskiego. Zajął się więc dodatkowo pisaniem rozpoczętej jeszcze w Norymberdze na zlecenie Verband Deutscher Elektrotechniker (VDE), książki *Grundzüge der Zähler-technik (Podstawy techniki licznikowej)*, która ukazała się w 1930 r. (polski przekład dopiero w 1955 r.). Zlecenie przez VDE napisania tego rodzaju pracy cudzoziemcowi świadczyło o ogromnym autorytecie naukowym i wiedzy Krukowskiego. Podręcznik ten zdobył wielkie uznanie u fachowców.

Książka Krukowskiego *Grundzüge der Zählertechnik*

W latach 1927-1930 prowadził na Politechnice Warszawskiej wykłady zlecone z liczników elektrycznych. W 1930 r. został członkiem Rady Technicznej Państwowych Zakładów Tele-Radiotechnicznych w Warszawie, które produkowały m.in. liczniki elektryczne i funkcję tę pełnił do 1939 r.

Na Politechnice Lwowskiej

W 1930 r., z inicjatywy prof. Kazimierza Idaszewskiego z Politechniki Lwowskiej (który nie przechodził na emeryturę, ale aby zachęcić Krukowskiego do podjęcia pracy w Politechnice Lwowskiej odstąpił mu prowadzoną przez siebie katedrę i zorganizowane od podstaw, po I wojnie światowej duże laboratorium), dr inż. Włodzimierz Krukowski został powołany na stanowisko profesora zwyczajnego i kierownika Katedry Pomiarów Elektrycznych.

Kazimierz Idaszewski (ok. 1927 r.)

Politechnika Lwowska w okresie dwudziestolecia międzywojennego

We Lwowie rozpoczął się nowy etap pracy naukowej, technicznej i dydaktycznej prof. Krukowskiego. Zaczął od zmodernizowania i rozbudowy laboratorium oraz zorganizowania przy nim na zlecenie GUM Pracowni Precyzyjnych Pomiarów Elektrycznych. Jego praca naukowo-techniczna dotyczyła wtedy głównie dziedziny wzorców wielkości elektrycznych i pomiarów precyzyjnych. Zajmował się opracowaniem metod porównania wzorców oporu i napięcia, ich prawidłowego przechowywania i transportu oraz produkcji wzorców napięcia (m.in. ogniów normalnych). Wiele miejsca poświęcił wtedy zagadnieniu dokładności pomiarów i uwzględnienia uchybów, a wyniki i wnioski z tej dziedziny publikował w „Przeglądzie Elektrotechnicznym” (1933-1936) i „Archiv für Technisches Messen”.

Praca dydaktyczna dawała Krukowskiemu wiele satysfakcji. W jego Katedrze były prowadzone zarówno zajęcia dydaktyczne wykładowe jak i laboratoryjne. Podkreślić należy wielką, dziś niespotykaną, liczbę godzin przeznaczoną na zajęcia laboratoryjne na trzecim i czwartym roku studiów (Laboratorium elektrotechniczne I, po 6 godzin tygodniowo w semestrach V i VI; Laboratorium elektrotechniczne II, 5 godzin tygodniowo w semestrze VII i 4 godziny tygodniowo w semestrze VIII oraz wybieralne Laboratorium Elektrotechniczne III 4 godziny tygodniowo w semestrze VIII).

Wychowankowie

Prowadząc wykłady i kierując ćwiczeniami w laboratorium wykształcił wielu inżynierów, tworząc własną „lwowską” szkołę młodych pomiarowców. Mimo krótkiego okresu pracy

w Politechnice Lwowskiej (1930-1941) prof. W. Krukowski miał też kilku wychowanków, którzy podjęli działalność naukową i dydaktyczną. Byli to m.in.: Stanisław Jasilkowski, Jan Barzyński, Jarosław Kuryłowicz, Artur Metal, Andrzej Jellonek, Włodzimierz Koczan (który kontynuował prace Krukowskiego na uczelni po 1945 r.), Wincenty Podlacha, Zbigniew Siciński, Konstanty Bielański, Eustachy Stożek i Antoni Marian Plamitzer.

Członek Stowarzyszenia Elektryków Polskich i towarzystw naukowych

W Stowarzyszeniu Elektryków Polskich, do którego Włodzimierz Krukowski należał od 1926 r., pełnił wiele odpowiedzialnych funkcji:

- od 1929 r. był członkiem Komisji Organizacyjnej Znaku Przepisowego SEP,
- w latach 1934-1937 wchodził w skład Zarządu Głównego,
- w latach 1935-1937 pełnił funkcję wiceprezesa Oddziału Lwowskiego,
- w latach 1934-1939 był członkiem Centralnej Komisji Normalizacji Elektrotechnicznej (powołanym personalnie) i członkiem jej Komitetu Redakcyjnego,
- w latach 1932-1939 działał w Komisji I Definicji i Symboli oraz Podkomisji Wielkości i Jednostek,
- w 1934 r. został przewodniczącym takiej Podkomisji we Lwowie, pełniąc tę funkcję do 1939 r.
- w latach 1933-1939 zasiadał w Komisji XIII Przyrządów Pomiarowych – będąc jej członkiem w Warszawie i przewodniczącym we Lwowie,
- w 1933 r. przewodniczył obradom sekcji miernictwa na V Walnym Zgromadzeniu SEP (wspólnie z XV Zjazdem Elektrotechników Czechosłowackich) w Warszawie; uczestniczył także w VIII Konferencji Miar i Wąg w 1937 r. w Paryżu,
- współpracował z Centralną Komisją Słownictwa Elektrotechnicznego przy tworzeniu słownictwa i redagowaniu działu Miernictwo Elektryczne w I tomie *Słownika elektrotechnicznego polskiego* w 1936 r.
- w latach 1936-1939 był zastępcą przewodniczącego Polskiego Komitetu Elektrotechnicznego (PKE), od 1935 r. był stałym delegatem z PKE do Międzynarodowej Komisji Elektrotechnicznej-International Electrotechnical Commission (IEC), w której działał w Komitecie studiów przyrządów pomiarowych; brał udział w kongresach IEC w 1930 r. w Skandynawii, a w 1935 r. w Holandii i Belgii.

Prof. Włodzimierz Krukowski miał tak duży autorytet międzynarodowy, że IEC w 1952 r. – a więc 11 lat po jego tragicznej śmierci, biorąc pod uwagę działalność profesora w dziedzinie słownictwa jeszcze z lat 1935-1939 – podjęła uchwałę, by polskie słownictwo elektrotechniczne zostało włączone do *Słownika Międzynarodowego*. W skład słownictwa wchodził m.in. dział miernictwo elektryczne.

Włodzimierz Krukowski był członkiem wielu towarzystw naukowych: Wydziału Nauk Mechanicznych Akademii Nauk Technicznych w Warszawie (od 1934 r. jako członek korespondencyjny, od 1936 r. czynny), Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Towarzystwa Nauk we Lwowie (od 1937 r.). Był przewodniczącym Komitetu Naukowego Mechaniczno-Elektrycznego przy Radzie Nauk Ścisłych i Stosowanych PAU. Był członkiem Polskiego Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie.

Cechy osobiste, zainteresowania

Włodzimierz Krukowski odznaczał się pogodnym usposobieniem, uprzejmością, skromnością oraz głęboką wiedzą. Te cechy zyskiwały mu szacunek i przysparzały przyjaciół. Był tolerancyjny wobec ludzi i ich poglądów, ale zdecydowanie przeciwny ekscesom grup studenckich na tle rasistowskim. Nacjonalizm i rasizm nie tylko były mu obce, ale uważał, że hamują one rozwój ludzkości. W jego katedrze pracowali zarówno Polacy, jak i Ukraińcy i Żydzi.

Z zamiłowaniem zbierał stare zegary. Miał ich duży zbiór i wielką ilość mechanizmów zegarowych z różnych epok. Zbierał również stare książki, głównie matematyczne, fizyczne i techniczne i dotyczące zegarów. Było wśród nich wiele białych kruków. Poza tym posiadał dużą bibliotekę wydawnictw współczesnych. Interesował się malarstwem, architekturą i muzyką.

Był żonaty od 1925 r. z dr Heleną Wasilkowską, lekarzem z Warszawy. Małżeństwo było bezdzietne, ale dobrze dobrane, oparte na wzajemnym zrozumieniu i zaufaniu.

Lwów w Związku Radzieckim

Po zajęciu Lwowa w 1939 r. przez Armię Czerwoną i uruchomieniu Lwowskiego Politechnicznego Instytutu, prof. Krukowski został mianowany zastępcą dyrektora ds. nauki (odpowiednik prorektora). Na tym stanowisku zdobył powszechne, wielkie uznanie, chroniąc swym postępowaniem życie wielu Polaków i dobro uczelni. Starał się m.in. o zatrudnienie emerytowanych profesorów, gdyż według sowieckiej zasady „kto nie pracuje, ten nie je” żyli w nieprawdopodobnie trudnych warunkach materialnych.

„Intelligenzaktion” – Tragedia Wzgórz Wuleckich

Dnia 22 czerwca 1941 r. rozpoczęła się wojna niemiecko-radziecka, 30 czerwca Lwów został zajęty przez wojska niemieckie. Już w nocy z 3 na 4 lipca gestapo aresztowało profesorów lwowskich uczelni wraz z znajdującymi się w mieszkaniu osobami powyżej 18 lat, w tym prof. Włodzimierza Krukowskiego. Następnie po krótkim, brutalnym

przesłuchaniu 40 osób zostało rozstrzelanych na Wzgórzach Wuleckich we Lwowie. Jednym z nich był profesor Krukowski. Jego symboliczny grób znajduje się w grobowcu żony na Powązkach w Warszawie.

Akcja niemieckiego gestapo na Wzgórzach Wuleckich wpisuje się ciąg konsekwentnych działań operacji „Intelligenzaktion”, rozpoczętej jeszcze w 1939 r. na Pomorzu, Śląsku, w Wielkopolsce.

Dawny pomnik upamiętniający tragedię na Wzgórzach Wuleckich z tablicą z nazwiskami wszystkich pomordowanych

Napis w języku polskim na tablicy na starym pomniku ku czci pomordowanych (po prawej stronie znajduje się napis w języku ukraińskim)

Pamięć o prof. Włodzimierzu Krukowskim i Tragedii na Wzgórzach Wuleckich

Pamięci osoby prof. Krukowskiego i jego dokonań była poświęcona monografia „Prace Włodzimierza Krukowskiego” (845 stron) wydana staraniem PAN w 1956 r. przez Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

W dniu 20 maja 1978 r. nadano Zespołowi Szkół Elektrycznych w Nowej Soli imię Włodzimierza Krukowskiego, do dziś jest to jedyna szkoła w Polsce nosząca jego imię.

W roku 2009, 13 października, z inicjatywy ówczesnego wiceprezesa Oddziału Radomskiego SEP Wiesława Michałskiego odbyło się w Radomiu, miejscu urodzenia prof. Krukowskiego, międzynarodowe seminarium poświęcone jego pamięci. Zorganizowali je, pod patronatem naukowym Komitetu Elektrotechniki PAN i honorowym patronatem prezydenta Radomia, Oddział Radomski SEP oraz Polskie Towarzystwo Elektrotechniki Teoretycznej i Stosowanej.

Na XXXV Walnym Zjeździe Delegatów SEP w Katowicach, w dniach 25-26 czerwca 2010 r., ustanowiono Medal im. prof. Włodzimierza Krukowskiego.

W dniu 20 stycznia 2011 r. Zarząd Główny SEP nadał Oddziałowi Radomskiemu SEP imię prof. Krukowskiego, a 20 czerwca tego roku Rada Miasta Radomia nadała ulicy dojazdowej do budynku NOT imię prof. Włodzimierza Krukowskiego.

W 2011 r. przedstawiciele Zarządu Oddziału Radomskiego i PTETIS-u wzięli udział w wyjeździe do Lwowa, na uroczystości upamiętniające 70-lecie śmierci profesorów lwowskich i odsłonięcia nowego pomnika ku czci pomordowanych, które odbyły się 3 lipca. Również w 2011 r., 17 października, odbyło się w Radomiu II Międzynarodowe Seminarium poświęcone pamięci profesora Włodzimierza Krukowskiego. Tak samo jak poprzednie, zostało zorganizowane przez Oddział Radomski SEP oraz PTETIS.

W 2016 r. z okazji kolejnej, 75. rocznicy śmierci prof. Krukowskiego, jak i pozostałych lwowskich profesorów, chcąc uczcić ich pamięć, Oddział Rzeszowski SEP zorganizował wyjazd do Lwowa, który odbył się w dniach 2-3 lipca.

Pomnik upamiętniający tragedię mordu Profesorów Lwowskich

Podsumowanie

Profesor Włodzimierz Krukowski zdobywał swą wiedzę na niemieckiej wyższej uczelni, wiele zawdzięczał swym niemieckim nauczycielom. Jednocześnie przez wiele lat rozwijał technikę pomiarową, pracował twórczo i z korzyścią dla niemieckiego przemysłu. Był miłośnikiem kultury i cywilizacji niemieckiej. We Lwowie nazywano go żartobliwie „germanofilem”. Jest wielkim paradoksem, że właśnie taki człowiek, mając 54 lata, w pełni sił twórczych, zginął z rąk niemieckiego gestapo.

„Intelligenzaktion” – akcja wyniszczenia polskiej inteligencji rozpoczęła się w 1939 r. na obszarach Polski zajętych przez wojska niemieckie, a po roku 1941 objęła jej dalsze tereny, które wcześniej zostały włączone do ZSRR. Jest podobnie jak Holocaust hańbą dla Europy.

Wydaje się, że znając postawę życiową Włodzimierza Krukowskiego, jego poglądy, działania i osiągnięcia, postać profesora Włodzimierza Krukowskiego powinna łączyć elektrotechników polskich, ukraińskich i niemieckich. Taki byłby zapewne jego testament, choć nie zdążył go napisać.

LITERATURA

- [1] *Akademia Nauk Technicznych 1933-1937*, Warszawa 1937.
- [2] Albert Z., *Każń profesorów lwowskich lipiec 1941*, Wrocław 1989.
- [3] Białkiewicz Z., *Profesor Włodzimierz Krukowski*, „Informator PTETiS” nr 11, grudzień 2003, s. 35-42.
- [4] Białkiewicz Z., *Włodzimierz Krukowski (1887-1941)* [w:] *Polacy zasłużeni dla elektryki*, Praca zbiorowa pod redakcją J. Hickiewicza, Warszawa-Gliwice-Opole 2009, s. 205-214.
- [5] Hickiewicz J., Białkiewicz Z., *Włodzimierz Krukowski (1887-1941)*, „Biuletyn Informacyjny Oddziału Radomskiego SEP” 2009, nr 1(20), s. 8-13.
- [6] Hickiewicz J., *Katedra Pomiarów Elektrotechnicznych Politechniki Lwowskiej*, „Biuletyn Informacyjny Oddziału Radomskiego SEP” 2011, nr 1(21), s. 14-19.
- [7] Hickiewicz J., *Tragiczny dla polskiej nauki rok 1941 i 70 lat później*, „Cracovia Leopoldis” 2013, nr 4, s.14-25.
- [8] Hickiewicz J., Michalski W., *Międzynarodowe seminarium poświęcone pamięci profesora Włodzimierza Krukowskiego (1887-1941)*, „Spektrum” 2009, nr 11-12, s. 15-19.
- [9] Hickiewicz J., Michalski W., *Wyjazd do Lwowa – 70-lecie kaźni lwowskich profesorów*, „Wiadomości Elektrotechniczne” 2011, nr 12, s. 54-55.
- [10] Hickiewicz J., Rataj P., *Profesor dr inż. Włodzimierz Krukowski (1887-1941) – w 75. rocznicę tragedii Wzgórz Wuleckich* [w:] *Institut Napędów i Maszyn Elektrycznych KOMEL Maszyny elektryczne – Zeszyty Problemowe* 2016, nr 3(111), s. 161-168.
- [11] Hickiewicz J., Rataj P., Sadłowski P., *Włodzimierz Krukowski (1887-1941)*, „Kurier Galicyjski” 2016, nr 12 (256), 30 czerwca – 14 lipca 2016, s. 22-23.
- [12] Hickiewicz J., Rataj P., Sadłowski P., *Włodzimierz Krukowski (1887-1945)*, w *75. rocznicę śmierci*, „Wiadomości Elektrotechniczne” 2016, nr 8, s. 38-41.
- [13] Hickiewicz J., Rataj P., Sadłowski P., *75. rocznica „Intelligenzaktion”* we Lwowie, Krzemieńcu i Stanisławowie, „Kurier Galicyjski” 2016, nr 11 (255), s. 22-23.
- [14] *Historia elektryki polskiej*, T. 1, red. K. Kolbiński i in., Warszawa 1976.
- [15] *Informator o władzach i organach SEP oraz STP i ZPIE*, Warszawa 1939.
- [16] Jakubowska A., Kubiawski J., *Krukowski Włodzimierz Ludwik (1887-1941)* [w:] *Słownik biograficzny techników polskich*, z. 2., red. J. Rajewski, Warszawa 1992.
- [17] Kubiawski J., *Prof. dr inż. Włodzimierz Krukowski (1887-1941)*, „Przegląd Elektrotechniczny” 1972, nr 7, s. 320-321.
- [18] Krukowska H., *Życiorys Włodzimierza Krukowskiego* [w:] *Prace Włodzimierza Krukowskiego*, Warszawa 1956.
- [19] „Kurier Galicyjski”, listopad 2010, lipiec, sierpień 2011, listopad 2011, lipiec, sierpień 2012. – Artykuły i sprawozdania dotyczące kolejnych rocznic tragicznych wydarzeń na Wzgórzach Wuleckich.
- [20] Lanckorońska K., *Wspomnienia wojenne*, Kraków 2001.
- [21] Michalski W., *95 lat Oddziału Radomskiego Stowarzyszenia Elektryków Polskich*, „Biuletyn Informacyjny Oddziału Radomskiego SEP” 2016, nr 1(22), s. 3-12.
- [22] Nicieja S., *Moje kresy*, cykl artykułów w „Nowej Trybunie Opolskiej”.
- [23] Popławski Z., *Dzieje Politechniki Lwowskiej 1844-1945*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992.
- [24] Popławski Z., *Politechnika Lwowska w latach 1844-1945*, Kraków 1999.
- [25] Samujłło J., *Włodzimierz Krukowski* [w:] *Polski słownik biograficzny*, T. XV, red. W. Konopczyński i in., Kraków 1970.
- [26] Schenk D., *Noc morderców*, Każń polskich profesorów we Lwowie i holokaust w Galicji Wschodniej, Wrocław 2011.
- [27] *Słownik polskich pionierów techniki*, red. B. Orłowski, Katowice 1986.
- [28] Wardzyńska M., *Był rok 1939, operacja niemieckiej policji bezpieczeństwa w Polsce, Intelligenzaktion*, Warszawa 2009.
- [29] Wysocki-Odrowąż S., *Szkolnictwo*, „Przegląd Elektrotechniczny” 1930, z. 22, s. 618-619.

Jerzy Hickiewicz
Politechnika Opolska
Piotr Rataj, Przemysław Sadłowski
Uniwersytet Opolski
Oddział Opolski SEP